

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาถึงพฤติกรรมของผู้บริโภค เป็นหัวข้อที่นักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจศึกษากันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานเนื่องจากการบริโภคเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจเลือกผลิตสินค้า หรือบริการของผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการในระบบเศรษฐกิจว่าจะผลิตอะไร ในจำนวนเท่าใด ซึ่งปกติแล้ว ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการจะเลือกผลิตสินค้าหรือบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เพื่อให้สินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นมานั้นสามารถขายได้ ฉะนั้นการบริโภคจึงเป็นตัวจักรสำคัญที่ช่วยทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างต่อเนื่องครบวงจร จากกิจกรรมการผลิตซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสินค้าหรือบริการขึ้นมา ไปจนถึงการจำหน่ายแจกหรือการกระจายสินค้าและบริการไปยังหน่วยเศรษฐกิจต่างๆที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลในที่สุด จากความสำคัญดังกล่าวทำให้นักเศรษฐศาสตร์พยายามศึกษาเพื่ออธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภคว่า มีเหตุผลอย่างไรในการเลือกซื้อสินค้าหรือบริการ และซื้อเป็นจำนวนเท่าไร

จากตารางที่ 1-1 แสดงถึงสัดส่วนการบริโภคต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมาพบว่าค่าใช้จ่ายการบริโภครวมทวีความสำคัญยิ่งขึ้นโดยพบว่าในปี พ.ศ. 2548 สัดส่วนการใช้จ่ายการบริโภคคิดเป็นเกือบร้อยละ 70 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ด้านการใช้จ่าย เป็นที่น่าสังเกต นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2540 การใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นมาโดยตลอด และมีสัดส่วนการใช้จ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้นด้วย ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ถึงแม้ว่าคนไทยได้มีการลดค่าใช้จ่ายในการบริโภคลดลงแต่ก็เป็นสัดส่วนที่น้อย และหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2541 จนถึงปี พ.ศ. 2548 การใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและ สัดส่วนค่าใช้จ่ายการบริโภครวมต่อ GDP มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับ จะเห็นว่าการบริโภคนับว่าเป็นรายจ่ายที่สำคัญ เนื่องจาก ประมาณร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศด้านการใช้จ่ายเป็นการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค

ตารางที่ 1-1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศด้านการใช้จ่าย และค่าใช้จ่ายการบริโภค
พ.ศ. 2536-2548

หน่วย: ล้านบาท

ปี พ.ศ.	ผลิตภัณฑ์มวลรวม ภายในประเทศ ด้านการใช้จ่าย	ค่าใช้จ่ายการ บริโภครวม	ค่าใช้จ่ายการ บริโภคภาคเอกชน	สัดส่วนค่าใช้จ่ายการ บริโภครวมต่อGDP (ร้อยละ)
2536	3,178,723	2,046,501	1,730,519	64.38
2537	3,598,275	2,313,113	1,958,726	64.28
2538	4,120,080	2,640,142	2,225,739	64.08
2539	4,588,183	2,949,344	2,479,828	64.28
2540	4,723,821	3,063,661	2,586,956	64.86
2541	4,698,022	3,017,003	2,505,312	64.22
2542	4,661,719	3,128,154	2,595,113	67.10
2543	4,869,875	3,320,732	2,762,925	68.19
2544	5,092,394	3,522,129	2,941,012	69.16
2545	5,385,943	3,723,870	3,119,979	69.14
2546	5,902,513	4,023,712	3,388,461	68.17
2547	6,476,738	4,408,865	3,687,551	68.07
2548	7,019,665	4,882,244	4,043,419	69.55

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2548)

จากตารางที่ 1-2 แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดตามราคาประจำปีของภาคเหนือ พบว่า เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์จังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ตามราคาประจำปีของภาคเหนือ พ.ศ.2548 จังหวัดเชียงใหม่มี GPP สูงที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดในภาคเหนือทั้งหมด รองลงมาคือ จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดกำแพงเพชรตามลำดับ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคเหนือเป็นเมืองเศรษฐกิจขนาดใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งระดมเงินทุนของพื้นที่ภาคเหนือ การศึกษารูปแบบการบริโภคของครัวเรือนของจังหวัดเชียงใหม่ อาจมีประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาจังหวัด เพื่อเพิ่มอัตราการขยายตัวของมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อไป

ตารางที่ 1-2 มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดตามราคาประจำปีของภาคเหนือ พ.ศ.2548

จังหวัด	มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (ล้านบาท)	รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปี (บาท)
เชียงใหม่	103,276	64,429
นครสวรรค์	57,628	58,577
กำแพงเพชร	56,220	68,804
ลำพูน	51,240	138,164
เชียงราย	45,796	35,149
เพชรบูรณ์	44,992	42,942
พิษณุโลก	44,167	55,936
ลำปาง	38,629	48,983
ตาก	25,062	51,868
พิจิตร	24,784	53,548
สุโขทัย	24,139	40,713
อุตรดิตถ์	21,898	47,705
พะเยา	18,884	37,315
แพร่	18,619	43,609
น่าน	17,648	37,666
อุทัยธานี	14,499	47,867
แม่ฮ่องสอน	8,608	34,571

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548)

การที่ผู้บริโภคจะบริโภคสินค้าและบริการได้นั้น ต้องมีเงินเป็นสื่อกลางในการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้า ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค (consumption expenditure) รายจ่ายเพื่อการใช้สอยสินค้าและบริการในช่วงเวลาหนึ่งๆ ได้ถูกจัดให้เป็นตัววัดค่าของระดับการบริโภคที่สำคัญ ทั้งนี้ในเชิงมหภาครายจ่ายนี้ถือเป็นรายจ่ายขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดารายจ่ายอื่นที่รวมกันขึ้นเป็นรายจ่ายรวมทั้งประเทศ (aggregate expenditure) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของการบริโภคจึงมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจมวลรวมอย่างมาก จึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่นักเศรษฐศาสตร์มหภาคไม่อาจมองข้ามได้

ตารางที่ 1-3 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2537-2547 จะเห็นว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค ซึ่งได้แก่ ค่าใช้จ่ายอาหารเครื่องดื่มและยาสูบ ค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ เป็นส่วนใหญ่ มากกว่าร้อยละ 80 ของค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ซึ่งได้แก่ ค่าภาษีของขวัญและเงินบริจาค เบี้ยประกันภัย เงินซื้อสลากกินแบ่ง ดอกเบี้ยเงินกู้ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค

ตารางที่ 1-3 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน ของจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2537-2547

หน่วย: บาท

พ.ศ.	ค่าใช้จ่ายรวม	ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค	ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค	สัดส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคเทียบกับค่าใช้จ่ายรวม (ร้อยละ)
2537	7,284	6,741	543	92.55
2539	9,040	7,945	1,095	87.89
2541	8,600	7,095	1,505	82.50
2543	7,476	6,461	1,015	86.42
2545	8,464	7,573	891	89.47
2547	11,121	10,035	1,086	90.23

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ (2548)

การบริโภคนับว่ามีบทบาทสำคัญมากในการวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลในสังคม เพราะว่าการบริโภคเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคอาหารโดยตรง หรือบริโภคสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งการบริโภคสินค้าและบริการของบุคคลในสังคมแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกัน และยังขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริโภค ของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ จึงสำคัญและควรทำการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้ทราบถึงรูปแบบการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน และทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการออมในประเทศ เพื่อลดการพึ่งพิงแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษารูปแบบรายจ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์จำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อประมาณการสมการการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงรูปแบบการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือน และทำให้ทราบถึงตัวแปรต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนเป็นประโยชน์ในการใช้ประกอบการวางแผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะ ในด้านที่เกี่ยวกับการบริโภคของประชาชนและเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการบริโภค เพื่อเป็นการกระตุ้นกระแสหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จำกัดขอบเขตการศึกษาด้านประชากรโดยทำการศึกษาคณะครูในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท และศึกษาถึงตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมที่ใช้เป็นตัวกำหนดสมการการบริโภคภาคครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ รายได้หลังหักภาษีของครัวเรือน ภาระหนี้สิน อายุของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่อยู่ในวัยพึ่งพิง ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ครัวเรือนส่วนบุคคล ประกอบด้วยครัวเรือนหนึ่งคนและครัวเรือนหลายคน โดยครัวเรือนหนึ่งคน หมายถึง บุคคลคนเดียวซึ่งหุงหาอาหารและจัดหาสิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพ โดยไม่เกี่ยวกับผู้ใดซึ่งอาจพำนักอยู่ในเคหสถานเดียวกัน ครัวเรือนหลายคน หมายถึง ครัวเรือนที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันจัดหาและใช้สิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน บุคคลที่มาอยู่รวมกันในครัวเรือนอาจจะเป็นญาติหรือไม่เป็นญาติกันก็ได้ซึ่งได้แก่

1. ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมาอยู่ด้วยกัน หรืออยู่แบบครอบครัว
2. ครัวเรือนที่ประกอบด้วยบุคคลที่ไม่มีความสัมพันธ์ฉันท์ญาติไม่เกิน 5 คน มาอาศัยอยู่ด้วยกันช่วยกันจ่ายค่าที่พัก ให้นับเป็นครัวเรือนส่วนบุคคล 1 ครัวเรือน
3. ครัวเรือนคนงานที่นายจ้างจัดให้อยู่อาศัยร่วมกันไม่เกิน 5 คน ถือเป็น 1 ครัวเรือนส่วนบุคคล
4. ครัวเรือนที่มีบุคคลตั้งแต่ 6 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีบุคคลที่เป็นญาติกัน ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป หรือเป็นญาติกันไม่เกิน 3 คน แต่มีคนใดคนหนึ่งรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของคนทั้งหมด ถือเป็นครัวเรือนส่วนบุคคล 1 ครัวเรือน

สมาชิกของครัวเรือนส่วนบุคคล หมายถึงบุคคลซึ่งอาศัยอยู่เป็นประจำในครัวเรือนรวมทั้งคนที่เคยอยู่ในครัวเรือน แต่ได้จากไปที่อื่นชั่วคราว โดยไม่มีวัตถุประสงค์จะไปอยู่ประจำที่อื่น และมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้

1. จากไปที่อื่นชั่วคราวไม่เกิน 3 เดือน เช่น ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลหรือผู้ที่ไปบวช (ไม่นับคนในครัวเรือนที่จากไปเพื่อเรียนหนังสือ หรือประกอบอาชีพ ซึ่งมีที่อยู่ประจำที่อื่นรวมทั้งผู้ต้องโทษและผู้ถูกเกณฑ์ทหาร คนไข้ในโรงพยาบาล โรคจิต

2. จากไปเกินกว่า 3 เดือน แต่ไม่มีที่อยู่ประจำที่อื่น เช่น ไปทำงานในหรือ เซลล์แมน เป็นต้น

3. จากไปเพื่อไปศึกษา อบรมดูงานต่างประเทศไม่เกิน 6 เดือน

4. จากไปทำงานและกินอยู่ที่อื่นชั่วคราวไม่เกิน 30 วันนับจากวันไปถึงวันกำหนดกลับ เช่น คนไปตัดอ้อย ฯลฯ

นอกจากนี้สมาชิกของครัวเรือน ยังรวมถึง ผู้ที่มาพักอาศัยอยู่ชั่วคราวเกินกว่า 3 เดือน

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึงผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกอื่นในครัวเรือน โดยยกย่องให้เป็นหัวหน้า อาจจะเป็นผู้รับผิดชอบทางการเงินและสวัสดิการของครัวเรือนหรือไม่ก็ตาม

จำนวนผู้พึ่งพิง หมายถึง จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ในครัวเรือน ซึ่งเป็นภาระแก่ครัวเรือนในอันที่จะให้ความอุปการะเลี้ยงดู

ที่อยู่อาศัย หมายถึงสถานที่ที่สมาชิกในครัวเรือนใช้เป็นที่อยู่อาศัย โดยไม่คำนึงถึงลักษณะการจัดแต่ง หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่อยู่อาศัยอาจจะเป็นห้องห้องเดียว บ้านหนึ่งหลัง บ้านสองหลังหรือมากกว่าซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนขนาดใหญ่ ตึกแถว ห้องแถว ห้องชุด เรือ แพ เป็นต้น

ผู้ทำงานให้เกิดรายได้และผู้รับเงินรายได้ ผู้ทำงานให้เกิดรายได้ (Eamers) หมายถึงสมาชิกของครัวเรือนผู้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเอง ผู้ทำงานรับจ้าง และผู้ช่วยธุรกิจของครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง (ไม่รวมคนรับใช้) ผู้รับเงินรายได้ (Income receivers) หมายถึง สมาชิกของครัวเรือนซึ่งมีรายได้เป็นตัวเงินจากแหล่งต่าง ๆ เช่น กำไรจากการประกอบธุรกิจ ค่าจ้างและเงินเดือน ค่าเช่า หรือเงินช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกครัวเรือนผู้รับเงินรายได้ อาจจะเป็นผู้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจ หรือไม่ได้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจก็ได้ (ไม่รวมคนรับใช้)

รายได้ของครัวเรือน หมายถึงรายได้ทั้งสิ้นของครัวเรือนซึ่งเป็นรายได้ประจำ ประกอบด้วย (Current Income) ซึ่งได้แก่

1. ค่าจ้างและเงินเดือน เงินรางวัลบริการ เงินโบนัส เป็นต้น
2. กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจการเกษตรและธุรกิจอื่น ๆ
3. รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าลิขสิทธิ์ ดอกเบี้ย และเงินปันผล
4. เงินที่ได้รับเป็นการช่วยเหลือ บำเหน็จ บำนาญ เงินสงเคราะห์ รวมทั้งเงินชดเชยการ

ออกจากงานและเงินทดแทน

ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน หมายถึงค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค ได้แก่ จำนวนเงินที่ครัวเรือนได้ใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีพ และ มูลค่าของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้าง เงินเดือน สินค้าหรืออาหารที่ครัวเรือนผลิตและบริโภคเอง หรือได้มาโดยไม่ต้องซื้อ ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค เช่น เงินภาษี เงินบริจาค ค่าเบี้ยประกันภัย ค่าสลากกินแบ่ง ดอกเบี้ยจ่าย และรายจ่ายอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการบริโภค

ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ไม่รวม รายจ่ายเพื่อการเก็บออมหรือสะสมทุน เช่น ค่าซื้อหรือ(ค่าเช่าซื้อ) บ้าน ที่ดิน ของมีค่า เช่น ทองคำ เพชร พลอย ฯลฯ และเงินค่าเบี้ยประกันชีวิต ประเภทสะสมทรัพย์ เงินสมทบกองทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนบำนาญข้าราชการ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เป็นต้น

ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคของครัวเรือน แบ่งเป็น 11 ประเภท ได้แก่ ค่าอาหารและเครื่องดื่ม เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ยาสูบ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและค่าบริการสื่อสาร ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องนุ่งห่มและรองเท้า ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ค่าตรวจรักษาพยาบาลและค่ายา ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบันเทิงและการอ่าน ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด